

Nicolae Drăgan în memoria urmașilor

NICOLAE FELECAN

Baia Mare

Anul acesta se împlinesc 80 de ani de la moartea filologului Nicolae Drăgan (1884-1939), prilej de a rememora câteva aspecte legate de viața și activitatea sa.

Profesor al Universității „Regele Ferdinand I” din Cluj, membru al Academiei Române, al treilea din galeria celor 23 de academicieni pe care i-a dat până în prezent Țara Năsăudului, după Florian Porcius și George Coșbuc, el se înscrie cu demnitate în galeria urmașilor Școlii Ardelene.

Născut în localitatea Zagra, la 18 februarie 1884, și-a început studiile în localitatea natală, avându-l ca învățător pe propriul său tată, Teodor Drăgan, le-a continuat la liceul grăniceresc „George Coșbuc” din Năsăud și apoi la Universitatea din Budapesta, unde și-a luat și doctoratul.

În total a petrecut la Năsăud, după propria-i mărturisire, „22 de ani din viață, fără îndoială cei mai frumoși”. „Am fost, spune într-o scrisoare savantul, 8 ani elev al liceului, 13 ani profesor al lui (Un an și jumătate ”director substituit”), iar 4 ani bursier al Fondurilor la Universitate (ca membru al Colegiului ”Baron Eötvös” din Budapesta). Astfel pot spune că Năsăudului îmi datoresc, direct ori indirect, toată pregătirea pentru viață” (AS, 28: 102).

În continuarea acestei scrisori, datată Cluj, 4 iunie 1939, și trimisă directorului liceului din Năsăud, cu scopul de a-i mulțumi acestuia pentru felicitarea prilejuită de alegerea sa ca membru activ al Academiei Române, se menționează și atmosfera de lucru care se instalase la această instituție de cultură românească. „Am avut câțiva excelenți profesori. Dintre ei unii mi-au fost mai târziu colegi buni, care m-au încurajat în străduințele mele de muncă științifică. Dl V. Șotropa m-a luat chiar colaborator la o lucrare (*Istoria Școalelor Năsăudene*)¹, care nu intra în preocupările mele, dar care era necesară pentru școala pe care o serveam. Preocupările mele științifice n-au lăsat indiferenți pe ceilalți colegi ai mei. Se formaseră două curente: al

¹ *Istoria Școalelor Năsăudene*, publicată în 1913, cu ocazia jubileului de 50 de ani al liceului din Năsăud. „Această operă rămâne un monument de monografie școlară, în care se oglindește pe larg întreaga istorie a tuturor școalelor năsăudene” (Iosif E. Naghiu, *Nicolae Drăgan istoric al Țării Năsăudului*, în AS, 28: 127).

bătrânilor conservatori, ... și a noastră, a tinerilor, care ne orientam după vederile lui H. Paul², W. Wundt³ etc. În sala de ședințe erau zilnic discuții de limbă și literatură, deosebit de interesante, care au prins în vârtejul lor și pe matematicieni” (AS, 28: 102).

La un asemenea climat de lucru, de emulație și bună înțelegere, ar trebui să revină și actualul învățământ românesc! Pregătirea profesională, propensiunea spre colaborare și cercetarea izvoarelor locale vor duce întotdeauna la rezultatele dorite. Exemplul cel mai elocvent ni-l oferă tot Nicolae Drăgan, care mărturisește, în aceeași scrisoare, o situație cu care s-a confruntat la începutul carierei de profesor. „Când am mers ca profesor suplinitor în septembrie 1906 în Năsăud, îmi dădusem *cu distincție* examenul special din limba latină și elină (firește îl dădusem și din limba și literatura română). Aveam trei teze de examen special, toate primite și ca teze de doctorat. Pe cea din limba elină n-am putut-o tipări, fiindcă m-ar fi costat tiparul 1400 coroane, sumă enormă pe acel timp, și rămăsesem orfan. Cea din limba latină era în strânsă legătură cu cea din limba elină și credeam că nu e bine să apară fără cea dintâi. Astfel am fost nevoit să mă îndrept spre limba română” (AS, 28: 103).

Demn de reținut este modul judecății sale în condițiile date de oferta locului, de posibilitățile de informare științifică, de starea socială proprie. Cităm: „Făcând o privire în frumoasa bibliotecă a liceului, mi-am dat seama numaidecât că în Năsăud, fiind sărac, nu voi putea cultiva, cum aș fi dorit, în mod științific filologia clasică, pentru care se cerea o mare bibliotecă, cu edițiile cele mai bune și mai noi ale autorilor, cu studii și reviste apărute în străinătate, fiind vorba de o știință universală. În schimb puteam cultiva filologia română, care era bine reprezentată, atât prin cărțile cumpărate, cât și prin biblioteca regretatului Gr. Silași. Așa am început să scriu: *Limbă și istorie, Asperități sintactice*, dări de seamă și etimologii în „Transilvania”, precum și în revista „Nyelvtudomány”, publicată de Academia maghiară din Budapesta și redactată de fostul meu profesor O. Asbóth, care mi le cerea.

O serie de manuscrise și cărți vechi găsite în biblioteca regretatului I. Marțian m-au ademenit spre literatura românească veche. Am făcut, încă fiind în Năsăud, câteva studii bine primite în acest domeniu” (AS, 28: 103-104).

² Hermann Paul (1846-1921), lingvist german, teoretician al curentului neogramatic.

³ W. Wundt (1832-1920), psiholog, fiziolog și filozof german, unul dintre inițiatorii psihologiei sociale ca disciplină aparte. Monumentală este lucrarea *Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythos und Site (Psihologia popoarelor. O cercetare asupra istoriei limbilor, miturilor și obiceiurilor)*, în 10 volume, Leipzig, 1900-1920.

Modul de a gândi și de a acționa al profesorului poate servi ca exemplu oricărui tânăr, din orice generație, cum însuși autorul scrisorii afirma: „Ceea ce s-a întâmplat cu mine poate servi ca dovadă că se poate lucra științific și într-un centru mic și cu mijloace puține, dacă cel ce dorește să lucreze își dă seama de situație și încearcă să exploateze tot ce se poate din ea” (AS, 1928: 104).

Într-adevăr, Nicolae Drăgan a excelat în câteva domenii; în onomastică, prin lucrările *Toponimie și istorie*, 1928, și *Români în veacurile IX - XIV pe baza toponimiei și onomastice*, 1933. Despre prima carte, o adevărată monografie toponimică a Țării Năsăudului, prefațatorul cărții, istoricul I. Lupaș, spunea: „Din felul cum se succedează, geografic și istoric, numirile de diferite proveniențe: române, slave, maghiare și germane, păstrându-și cele dintâi dominațiunea în regiunile muntoase și lăsând pe cele din urmă să alterneze la câmp, se vede clar vechimea respectabilă a elementului românesc, împins neconținut spre munte și spre pădure atât de către elementele numeroase de invazie slavă, cât și de către cele dispartate de târzie penetrațiune maghiară sau germano-maghiară. Intelectualii din partea locului [și nu numai], citind studiul acesta, vor putea fi îndemnați a spori numărul monografiilor de sate și orașe, pentru care autorul le dă așa de prețioase indicațiuni istorice” (Drăgan 1928: *Prefață*). A doua, *Români în veacurile IX - XIV pe baza toponimiei și onomastice*, 1933, este o lucrare „în fața căreia cei mai aprigi dușmani ai vechimii și drepturilor noastre pe pământul Ardealului au trebuit să amuțească și să se închine. Reiese din această lucrare că noi românii suntem cei mai vechi și cei mai îndreptățiți stăpâni ai pământului acestuia. Ungurii ar vrea prin învățații lor să dărâme acest monument de știință temeinică și serioasă. Truda lor nu va face însă decât să-l ridice mai sus, să-l scoată mai bine la iveală, întocmai cum apele care vin vijelioase, în trecere, spală stâncile de care se izbesc, iar când s-au potolit, rămase locului, pietrele apar mai clare și reînnoite” (AS, 28: 108-109)⁴.

Nicolae Drăgan are contribuții importante privitoare la limba română, dar mai ales la sintaxa limbii române⁵, prin articolele publicate în „Transilvania”, revistă a „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român”, apărută, mai întâi la Brașov, 1868-1878, sub

⁴ Iuliu Morariu, *Cuvântare rostită la sărbătoarea din comuna Zagra prilejuită de intrarea lui Nicolae Drăgan în Academia Română*, cf. AS, 28: 107-112.

⁵ Asupra preocupărilor lingvistice ale lui N. Drăgan s-au exprimat Iorgu Iordan, *Nicolae Drăganu*, București, 1942; D. Macrea, *Contribuții la istoria lingvisticii și filologiei românești*, București, 1978; D.D. Drașoveanu, *Nicolae Drăganu – sintactician*, în CL, XXIX, 1984, nr. 2, p. 108-111.

redacția lui G. Barițiu, și apoi la Sibiu, cu intermitențe, 1881-1945, și în revista „Nyelvtudomány” de la Budapesta.

În 1906, a publicat la Bistrița teza de doctorat *A román szöösszetétel*, rămasă multă vreme netradusă în limba română și fără un ecou în rândul specialiștilor.

Ca atare, este de apreciat apariția lucrării lui Nicolae Drăgan în limba română, în traducerea Mariei Király și a Gabrielei Ekes-Grünn, și publicată la Timișoara, în Editura Amphora, 1998, cu titlul *Compunerea cuvintelor în limba română*, ediție îngrijită de Sergiu Drincu și Maria Király. Efortul ni se pare îndreptățit și lăudabil. Se demonstrează, indubitabil, că „Nicolae Drăganu este întemeietorul cercetării **științifice** a formării cuvintelor în limba română” (Drăganu 1998: 5), mai ales că semnatarul *Studiului introductiv*, Sergiu Drincu, prezintă stadiul în care această problemă a fost analizată în lucrările anterioare celei datorate lui N. Drăgan (p. 5-19). În continuare, Sergiu Drincu expune modul de lucru și ideile care l-au călăuzit pe autor în prezentarea faptelor legate de compunerea cuvintelor în limba română, cu accent pe datele oferite de limba populară, în scopul motivării ideii exprimate la început că Nicolae Drăgan este creatorul cercetării științifice a compunerii cuvintelor în limba română.

Postum, au apărut la București, în 1943 studiul *Morfemele românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor*, iar în 1945: *Elemente de sintaxă a limbii române* și *Istoria sintaxei*. Modul în care a conceput studiul gramaticii l-au făcut pe Iorgu Iordan să afirme că „Nicolae Drăganu a fost unul dintre cei mai valoroși specialiști în limba română” (Iordan 1942: 16), iar pe D. D. Drașoveanu să arate că „în ce privește sintaxa, el ocupă în lingvistica românească locul întâi, ca primul care – întrerupând șirul unor gramatici școlare, fie ele prestigioase, cum sunt a lui T. Cipariu sau H. Tiktin – întreprinde și dezvoltă, în domeniul sintaxei, o activitate de cercetare propriu-zisă, științifică, desfășurată cu erudiție și pasiune” (Drașoveanu 1984: 108). Însuși Drăganu își motivează atât motivul cercetării: „așa cum se face și acum în școală, (sintaxa) este o clădire învechită, cuprinzând foarte multe reguli, fără a fi nevoie totdeauna de ele, și o terminologie care în multe privințe nu mai corespunde. Nu este de mirare deci dacă se cere să fie primentă” (Drăganu 1945: 8). Cât privește modul de investigare, Drăganu pornește de la faptul că „puritatea expresiunii nu se câștigă atât din limba celor trecute vremi ..., ci din studiul inteligent al limbii actuale, în manifestările ei cele mai vii, cele mai apropiate de gândirea și rostirea spontană. Iar această spontaneitate nicăieri nu se găsește mai bine ca în limba poporului” (Drăganu 1923, ap. Drașoveanu 1984: 108).

Nicolae Drăgan are și studii apreciate de literatură română veche: *Două manuscripte vechi: Codicele Todorescu și Codicele Marțian*, 1914; *Histoire de la littérature de Transylvanie des origines à la fin du XVIIIe siècle*, 1938. *Codicele* au fost prezentate Academiei Române de Alexandru Philippide, cunoscut prin severitatea sa în aprecierile critice: „Autorul face o descriere amănunțită a formei manuscriptelor, a scrierii, a ortografiei lor, le compară cu manuscripte și tipărituri din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, din punct de vedere al cuprinsului, și ajunge la anumite rezultate în privința vârstei lor și a dependenței unul de altul, ori față de alte manuscripte și tipărituri. El dă apoi transcrierea *Codicelui Todorescu* în întregime și a *Codicelui Marțian* în parte. Lucrarea este cât se poate de importantă și ar fi de dorit să se publice în *Analele Academiei Române*” (ap. Macrea 1965: 198).

Ca profesor al Universității din Cluj, Nicolae Drăgan a fost și un membru activ al „Muzeului Limbii Române”, în revista căruia, „Dacoromania”, a publicat numeroase studii de toponimie, onomastică și etimologie, fiind în același timp și membru în redactarea dicționarului academic al limbii române.

„Pe N. Drăganu l-a preocupat în mod deosebit, sublinia D. Macrea, stabilirea etimologiei cuvintelor regionale și arhaice cu care era mai familiarizat din studiul textelor vechi și al graiului popular. Fără a neglija etimologiile din latină, a căror căutare, uneori forțată, constituia o tradiție în lingvistica transilvăneană, Nicolae Drăganu a scos la iveală originea maghiară și slavă a unor cuvinte românești” (Macrea 1965: 203). În explicarea etimologiilor, făcea apel la obiceiurile și lucrurile pe care le denunesc: „Cuvintele lămuresc originea, chiar felul obiceiurilor, vechimea și stratificarea acestora; obiceiurile lămuresc originea și înțelesul cuvintelor”⁶.

Pe baza acestui principiu, Nicolae Drăgan a publicat, în timpul vieții, numai în *Dacoromania* (I-IX), în jur de 300 de etimologii. Din păcate, acestea nu au ajuns, în timpul vieții sale, să fie adunate într-un volum, în schimb cele privitoare la toponime și antroponime au format obiectul a două cărți importante, *Toponimie și istorie*, deja amintită, și *Românii în veacurile IX - XIV pe baza toponimiei și onomastice*, 1933, în care dovedește existența românilor în Panonia, Moravia, în Carpații nordici și în Galiția.

Cât privește existența românilor și a comunităților slavo-române în Transilvania, înainte de venirea ungarilor, situație semnalată și de cronicarul anonim, N. Drăgan aduce, pe lângă argumente toponimice și antroponimice, și unul religios: „*Introducerea liturghiei și a limbii liturgice slavone la toți*

⁶ În „Anuarul Arhivei de folclor”, II (1933): 1, ap. Macrea 1965: 203.

românii nu este decât încoronarea viețuirii românilor împreună cu slavii, în mici stătulețe conduse de voievozi și cnezi de origine slavă. Această inovație n-ar fi fost cu puțință în țările ajunse odată sub stăpânirea ungarilor, care, în frunte cu regii lor apostolici, erau propagandiști și apărători ai catolicismului” (Drăgan 1933: 53).

În fața acestor argumente, care arată răspândirea românilor „în evul mediu timpuriu, epocă din care ne lipsesc documente istorice directe” (Macrea 1965: 205), „cei mai aprigi dușmani ai vechimii și drepturilor noastre pe pământul Ardealului au trebuit să amuțească și să se închine” (Morariu, în AS, 28: 108).

Totuși, conștient de dificultățile și relativitatea explicării numelor proprii, la criticile aduse, Nicolae Drăgan răspunde cu decență, în *Toponimie și istorie*: „Deoarece am găsit că o seamă din aceste nume ne-au venit din ungurește, faptul n-a avut norocul să fie pe placul unora dintre aceia care se ocupă cu trecutul mai vechi al acestei părți a românismului și care uită că adevărul științific nu poate fi niciodată rodul patriotismului rău înțeles, ci rezultă în mod firesc din cercetări obiective. ... În filologie, poate nicăieri nu este mai ușor de greșit ca la explicarea numelor proprii, unde adeseori, pentru a da etimologia unui nume, sunt posibile mai multe apropieri, iar jocul fanteziei este destul de la largul său. Am putut deci să greșesc și eu în privința unora dintre numele de localități pe care le-am studiat. În general însă am avut în vedere evoluția istorică și fonetică a acestora, așa încât greșelile nu pot fi decât prea puține. În orice caz ele nu sunt intenționate ... Am căutat adevărul cu bună credință. Uneori l-am găsit, altă dată mi-a putut scăpa din vedere. Mai ușor am putut greși în concluziile istorice” (Drăgan 1928: 2, 5).

Nu putem trece cu vederea faptul că savantul a fost ales și în funcții administrative. Ca participant la Marea Unire din 1 decembrie 1918, ca reprezentant al liceului „George Coșbuc” din Năsăud, a fost ales deputat în Marea Adunare de la Alba Iulia, organismul legislativ reprezentativ al tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, cel care a adoptat hotărârea privind Unirea Transilvaniei cu România⁷. A fost nu numai rector, prorector al Universității clujene, și decan, în mai multe rânduri, al Facultății de Litere și Filozofie, ci și „primar al Clujului românesc în 1923 (al doilea primar român), a doua oară a fost numit primar

⁷ Cf. Ioan Șerban, Dorin Giurgiu, Ionela Mircea, Nicolae Josan, *Dicționarul personalităților Unirii. Trimișii românilor transilvăneni la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Alba Iulia: Muzeul Național al Unirii, 2003: 120; ro.wikipedia.org/wiki/Nicolae_Drăgan

în 1934-1937” (AS 28: 112). În această calitate a desfășurat aceeași „rodnică activitate și aici, ridicând 17 școli primare, modernizând abatorul, pavând piața, înfrumusețând orașul și aducându-i o mulțime de îmbunătățiri” (Morariu, în AS 1928: 111).

Moartea prematură l-a răpit pe ilustrul filolog la doar 55 de ani, în plină activitate creatoare. Legat de acest trist eveniment, Iosif E. Naghiu reia în *Arhiva Someșană* „cea dintâi poezie a răposatului academician”, publicată în „Muza Someșană”, revista Societății „Virtus Romana Rediviva”, *Serenadă* (după Uhland): „*Din somnul lin, ah, m-a trezit / Un cântec dulce, viu, / O mamă, vezi ce poate fi / În noapte așa târziu? / N-aud nimic, nu văd nimic, / Adormi al meu frumos, / Nu-ți cântă nimeni ție acum / Sărman copil morbos. / O, nu e cântec pământesc, / Ci-s îngeri cei ce cântă, / O mamă, mamă ... ei mă duc, / Mă duc de pe pământ.*” (AS 28: 127).

Pentru activitatea sa, Nicolae Drăganu a fost decorat, de-a lungul timpului, cu „Coroana României în gradul de Mare Ofițer și Comandor”, „Steaua României în gradul de Comandor”, „Ofițer al Ordinului Ferdinand”, „Ofițer al Legiunii de Onoare”, „Răsplata muncii pentru învățământ clasa I”, Răsplata muncii pentru 25 ani în serviciul Statului”, Răsplata muncii pentru construcții școlare clasa I”, „Crucea de aur pentru merit” (poloneză), „Ordinul Leul Alb în gradul de Comandor” (cehoslovac) etc. (AS 1928: 116).

Așadar, prin munca obștească și științifică, prin eforturile, rigoarea și perseverența cercetării, prin impactul informațiilor asupra cititorilor, Nicolae Drăgan devine un demn urmaș al Școlii Ardelene. Ca majoritatea corifeilor acestui curent de geniu al românismului, s-a născut într-un sat de munte, cu puține resurse materiale, dar, în dorința de a-și sluji neamul, a ajuns până la cele mai înalte funcții și onoruri.

Bibliografie

AS = *Arhiva Someșană*. Revistă istorică-culturală, Năsăud, 1924-1940.

Drașoveanu 1984 = D. D. *Drașoveanu, Nicolae Drăganu – sintactician*, în CL, XXIX, 1984, nr. 2, p. 108-111.

Drăganu 1906 = Nicolae Drăganu, *A román szóösszetétel*, Bistrița.

Drăganu 1914 = Nicolae Drăganu, *Două manuscripte vechi: Codicele Todorescu și Codicele Marțian*, București.

Drăganu 1928 = Nicolae Drăganu, *Toponimie și istorie*, Cluj: Institutul de Istorie Națională din Cluj.

Drăganu 1933 = Nicolae Drăganu, *Românii în veacurile IX - XIV pe baza toponimiei și onomastice*, București.

- Drăganu 1938 = *Histoire de la littérature de Transylvanie des origines à la fin du XVIIIe siècle*, București. (Reeditată de Eugen Pavel și Octavian Șchiau, București, 2003).
- Drăganu 1945 = Nicolae Drăganu, *Elemente de sintaxă a limbii române*, București.
- Drăganu 1945 = Nicolae Drăganu, *Istoria sintaxei*, București.
- Drăganu 1998 = Nicolae Drăganu, *Compunerea cuvintelor în limba română*, Ediție îngrijită de Sergiu Drincu și Maria Király. Traducere din maghiară de Maria Király și Gabriela Ekes-Grünn. Studiu introductiv și Indice de Sergiu Drincu, Timișoara: Editura Amphora.
- Iordan 1942 = Iorgu Iordan, *Nicolae Drăganu*, București.
- Macrea 1978 = D. Macrea, *Contribuții la istoria lingvisticii și filologiei românești*, București.
- Morariu, Iuliu, *Cuvântare rostită la sărbătoarea din comuna Zagra prilejuită de intrarea lui Nicolae Drăgan în Academia Română*, cf. AS, 28: 107-112.
- Naghiu, Iosif E., *Nicolae Drăgan istoric al Țării Năsăudului*, în AS, 28: 127).
- Șerban, Ioan Dorin Giurgiu, Ionela Mircea, Nicolae Josan, *Dicționarul personalităților Unirii. Trimișii românilor transilvăneni la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Alba Iulia: Muzeul Național al Unirii, 2003: 120.
- ro.wikipedia.org/wiki/Nicolae_Drăganu